

VAKSDAL KOMMUNE

Folkehelseoversyn 2020

Innhold

1.	Innleiing	3
	Folkehelseoversyn – kva handlar det om?	3
	Prosess i arbeidet med folkehelseoversyn 2020	4
2.	Befolkningssamansetjing	6
	Befolkninga i Vaksdal i dag	6
	Befolkningsframskrivingar	8
3.	Oppvekst- og levekår	9
	Økonomi og helse	9
	Barn og unge	13
	Grunnskule	14
	Tverrfaglege tenester for barn og unge	15
	Aldersvenleg samfunn	17
4.	Fysisk, biologisk, kjemisk og sosialt miljø	19
	Fysisk, biologisk og kjemisk miljø	19
	Kultur og idrett	21
	Ungdom om nærmiljøet	22
	Valdeltaking	23
	Kjønnslikestilling	23
5.	Skader og ulukker	25
	Personskadar behandla i sjukehus	25
	Arbeidsulukker	25
	Trafikkulukker	26
6.	Helserelatert åtferd	27
	Aktivitet, rusmiddel og risikoåtferd	27
7.	Helsetilstand	29
	Nokre diagnosar som krev oppfølging	29
	Kjelder	32

1. Innleiing

Folkehelseoversyn – kva handlar det om?

Det skal utarbeidast eit folkehelseoversyn for den enkelte kommune i Noreg. Føremålet med Folkehelseoversynet er å gjera folkehelsearbeidet i kommunen meir treffsikkert. Gjennom innhenting og bearbeiding av data om ulike ressursar, befolkninga, levekår, oppvekst og helse m.m i eigen kommune vil ein få eit godt oversyn over stoda i Vaksdal. Oversynet skal vera grunnlag for blant anna planarbeid og utvikling av kommunen.

FOLKEHELSEOVERSYN

Folkehelse vert definert som «*befolkningens helsetilstand og hvordan helsen fordeler seg i en befolkning*» (Folkehelselova § 3). Befolkninga si helse er ein av dei viktigaste ressursane til samfunnet. Arbeidet for å betra folkehelsa er ikkje berre er helseetaten sitt ansvar, men noko som alle etatar kan og skal leggja til rette for. Dette handlar om førebygging og er arbeid på systemnivå. «*Helsetilstanden i den norske befolkninga er svært god. Levealderen er høg og vil auka framover. Dei sosiale ulikskapane i helse er likevel store. Levealderen har auka mest i grupper med høg utdanning og inntekt og ført til større sosiale ulikskapar i levealder*», ifølgje Folkehelsemeldinga (Stortingsmelding 19).

Folkehelselova byggjer på fem prinsipp:

- Utjamning
- Helse i alt me gjer
- Berekraftig utvikling
- Føre var prinsipp
- Medverknad

SOSIAL ULIKSKAP I HELSE

Helsedirektoratet skriv i sin rettleiar («God oversikt») at helseskilnader varierer systematisk langs sosiale dimensjonar. For kvart steg ein tek oppover den sosioøkonomiske stigen, di betre helse. Helseskilnader er eit produkt av ulikskap i ressursar, levekår og mogelegheiter, og skilnadane vert skapt i oppvekstmiljø, arbeidsliv, fritid og liknande.

Dei mest effektive tiltaka mot sosial ulikskap rettar seg mot heile befolkninga, i form av tiltak som bidreg til sosial utjamning. Dette bør kombinerast med meir målretta tiltak overfor dei mest utsette gruppene.

TEMA I OVERSYNET

Oppbygginga følgjer Forskrift om oversikt over folkehelsen § 3 si inndeling i tema:

- a) befolkningssamansetning og berekraft
- b) oppvekst- og levekårforhold
- c) fysisk, biologisk, kjemisk og sosialt miljø
- d) skader og ulukker
- e) helserelatert åtferd
- f) helsetilstand

Folkehelseoversynet er eitt av grunnlagsdokumenta for utarbeiding av kommunal planstrategi. Planstrategien skal sikra at kommunen brukar sin plankapasitet tenleg, og at ein løser dei utfordringane ein ser no og framover.

Prosess i arbeidet med folkehelseoversyn 2020

I arbeidet med folkehelseoversyn er det sett ned ei arbeidsgruppe med representantar frå samfunnsutvikling, helse- og omsorg og oppvekst. Arbeidsgruppa har nytta rettleiaren «God oversikt» frå Helsedirektoratet i arbeidet. I rettleiaren er oppbygginga av folkehelseoversynet delt inn i 6 tema, slik forskrifta § 3 seier. Under kvart tema er det ulike indikatorar og samla peikar rettleiaren på vel 70 indikatorar som kan nyttast i oversynet.

For å finne stoda i Vaksdal kommune er det henta inn data for alle indikatorane som rettleiaren skildrar. Tal og statistikkar er henta frå statistikk.ivist, SSB, Helsedirektoratet, Ungdata, NAV, geodata.no, Skoleporten.no, Folkehelseinstituttet m.fl. i tidsrommet januar-februar 2020, med ei oppdatering august 2020. I tillegg er det henta inn data frå nokre av dei små tenestene i kommunen.

Data er samanlikna vekselvis med snittet for Hordaland og Norge. I tillegg er det valt å samanlikna Vaksdal med kommunane Osterøy, Kvam og Voss. Val av kommunar som vert samanlikna med, er gjort ut frå demografi og geografi.

Etter innhenting av alle rådata har arbeidsgruppa gått gjennom og kvalitetsikra dei ulike statistikkane, både i forhold til relevans og til kvaliteten på data.

Folkehelseoversynet vert lagt fram hausten 2020. Levekårsutvalet, som saksutval for feltet, har gitt følgjande innspel til vidare prioritering av indikatorar som bør vera med i folkehelseoversynet:

- Ungdom og fysisk aktivitet
- Befolkningsutvikling
- Kulturtilbod
- Folketalsutvikling
- Alderssamansetning
- Inn- og utflytting til og frå kommunen
- Arbeidsdekning, spesifisert på sektor
- Heiltid/deltid
- Tilgang til bustader for ulike grupper
- Skulestruktur og barnehagedekning
- Andel med bustadsosiale ordningar

Arbeidsgruppa har tatt med innspela vidare i arbeidet og har så langt det har latt seg gjera belyst indikatorane som Levekårsutvalet peika på.

VAKSDAL KOMMUNE

«Bynært bygdeliv» er visjonen, eller framtidsvona for Vaksdal kommune. Det er eit ønskje om å ta vare på og utvikla det gode med bygda, samstundes som ein dreg nytte av nærleiken til byen.

Vaksdal kommune ligg sentralt mellom Voss og Bergen, og både E16 og jernbanen mellom Oslo og Bergen går gjennom store delar av kommunen. Arealet på 738 km² rommar både høge fjell og frodig fjordlandskap.

Ein stor del av innbyggjarane bur i tettstadane Dale, Vaksdal og Stanghelle, medan resten bur i mindre grender som Stamnes og Eidslandet langs fjorden, eller meir landleg som i Eksingedalen og Bergsdalen.

Vaksdal kommune har lenge vore i overgangsfasen frå industrikommune til å bli ein pendlarkommune. Framleis er mølleanlegget ei hjørnesteinsverksemd i bygda Vaksdal, medan tekstilindustrien på Dale har blitt kraftig redusert. Næringslivet har vore gjennom fleire periodar med omstilling og nedbemanning, og stadig fleire pendlar ut av kommunen for å finna arbeid.

Folketalet har vore synkende sidan midten av 1960-talet, og i januar 2020 talde kommunen 3977 innbyggjarar.

I 2014 opna kommunen to nye barnehagar på Vaksdal og Stanghelle. På Dale opna ein våren 2020 nye Dale skule som òg har symjebasseng, bibliotek og kultursal . I tillegg er det barnehagar på Stamnes og Dale, og skular på Stanghelle, Vaksdal, Stamnes og i Eksingedalen. Det er sjukeheim på Dale og Vaksdal.

FOLKEHELSEPROFILEN

Folkehelseinstituttet lagar og offentleggjer folkehelseprofilar for kommunane, der dei samanliknar ei rekkje helseindikatorar. Årlege folkehelseprofilar syner både positive sider og kva utfordringar kommunen har. Profilen i 2020 er gjennomgåande for fleire år og viser blant anna:

Positive faktorar:

- Høg trivsel på skulen
- Trygt nærmiljø
- God luftkvalitet
- Lågare del med psykiske lidingar enn landet elles
- Høg valdeltaking

Faktorar som utfordrar:

- Høgt sjukefråvær og høg del uføre
- Fleire med muskel- og skjelettlidingar og diabetes type 2
- Fleire skader med behandling i sjukehus
- Fleire som treng stønad til livsopphald i aldersgruppa 20 – 29 år
- Færre innbyggjarar med vidaregåande skule og høgskule

2. Befolkningssamansetjing

Kven er innbyggjarane våre? Kven er dei, kvar kjem dei frå, kor gamle er dei, og kva utdanning har dei? Dette er viktig bakgrunnsinformasjon som har innverknad på strategiske vegval i kommunen.

Befolkninga i Vaksdal i dag

Vaksdal kommune hadde pr. 1. januar 2020 3 977 innbyggjarar. Frå 2000 til 2020 har folketalet gått ned med 215 personar. Dette er ein mindre nedgang enn ein hadde frå 1995 – 2020, då nedgangen var på 423 personar.

Tabell 1 Folketal

	2000	2005	2010	2015	2020
Vaksdal	4192	4154	4107	4096	3977

Tabell 2 Samansetjing av folkeveksten i 2019

	2019
Befolkning 1. januar 2019	4 045
Fødde	34
Døde	43
Fødselsoverskot	-9
Innvandring	9
Utvandring	15
Innflytting, innanlandsk	103
Utflytting, innanlandsk	156
Nettoinnflytting inkl. inn- og utvandring	-59
Folkevekst	-68
Folketalet ved utgangen av året	3 977

I 2019 hadde Vaksdal ein folketilvekst på minus 68. Fleire flyttar ut frå kommunen enn det er folk som flyttar inn. Netto innflytting, inkludert inn- og utvandring, var på minus -59 i 2019.

I tillegg kom eit negativt fødselsoverskot på - 9, med 34 fødte og 43 døde i løpet av året. I folketalsframskrivinga (2020-45) frå Vestland fylkeskommune vert det ikkje rekna med fødselsoverskot i Vaksdal, men derimot ein nedgang i tal fødte.

I 2020 bur 73 % av innbyggjarar i tettstadane Dale, Stanghelle og Vaksdal, medan 27 prosent bur i Eksingedalen, Bergsdalen, på Stamnes og Eidslandet.

LEVEALDER

Ifølgje Folkehelseinstituttet sine utrekningar er forventa levealder for kvinner i Vaksdal 83,4 år, og det er om lag det same som snittet i landet (83,5 år). Forventa levealder for menn i Vaksdal er 78, 1 år, medan snittet i landet er 79,4 år. Statistikken viser forventa levealder ved fødsel.

Tala som viser skilnad i forventa levealder mellom to utdanningsgrupper, er for små på kommunenivå til å offentleggjerast (Kommunehelsa statistikkbank).

UTDANNING

Andelen med grunnskule som høgste fullførte utdanningsnivå er i 2018 25 prosent i Vaksdal, mot 20 prosent på landsbasis. 42 prosent har vidaregåande som høgste utdanning, medan landssnittet er 32 prosent. Innbyggjarar som har høgare utdanning, er 32 prosent, medan landet har 48 prosent.

Tabell 3 Utdanningsnivå

	Grunnskule	Videregående	utdanning
Landet	20	32	48
Vaksdal	25	42	32
Voss	18	38	44
Kvam	18	43	39
Osterøy	21	48	31

Andelen med berre grunnskule i kommunen har gått opp frå 21 prosent til 25 prosent frå 2014 til 2018, andelen med berre vidaregåande har gått ned frå 48 prosent i 2014 til 42 prosent i 2018 i gruppa med høgare utdanning er det ei auke frå 30 prosent i 2014 til 32 prosent 2018. Samanlikna med nabokommunane ser vi at Voss, Kvam og Osterøy har færre med grunnskule som høgste utdanning. Voss og Kvam har fleire med høgare utdanning, medan Osterøy har omlag same tal som Vaksdal. Tala i Vaksdal viser at vi har eit heller lågt utdanningsnivå i kommunen samanlikna med andre kommunar.

INNBYGGJARAR MED ANNA FØDELAND

Tabell 4 Innvandrarak i prosent av folketalet, prosent

	2016	2017	2018	2019	2020
Landet	16,3	16,8	17,3	17,7	18,2
Vestland	13,3	13,7	14	14,2	14,6
Vaksdal	8,7	10,1	11,4	11,2	11,2
Voss	8,7	9,3	9,7	9,9	10,3
Kvam	11,1	11,3	11,7	11,7	11,7
Osterøy	9,6	10,1	10,4	10,7	10,7

Tabell 5 Innvandrarak etter landbakgrunn

	2019
Europa unntatt Tyrkia	188
Afrika	63
Asia med Tyrkia	129
Nord-Amerika	3
Sør- og Mellom-Amerika	9

I Vaksdal er 11,2 prosent av befolkninga innvandrarak eller norskfødte med innvandrarakforeldre pr. 01.01.2020. Det har vore ei auka innvandring dei siste fem åra. I 2014 var innvandrarak i prosent av befolkninga 7,3 prosent. Det var særleg i åra 2015 – 2017, i samband med flyktningekrisa, veksten kom.

Når ein deler innvandringa etter verdsdelar, viser det at dei er flest innvandrarakane kjem frå Europa, men mange kjem òg frå Asia og Afrika.

FAMILIAR I VAKSDAL

Den største familieggruppa i Vaksdal er einpersonsfamilie som tel 766. Deretter kjem familiar som er par utan barn med 469 familiar. Familieggruppene der det er par med små og store barn, er omlag like store og tel nær 200 kvar gruppe.

Tabell 6 Familietypar, prosent

	2019
Einpersonsfamilie	766
Par med små barn (yngste barn 0-5 år)	180
Par med store barn (yngste barn 6-17 år)	193
Mor/Far med små barn (yngste barn 0-5 år)	27
Mor/Far med store barn (yngste barn 6-17 år)	52
Par utan barn	469
Par med vaksne barn (yngste barn 18 år og over)	124
Mor/far med vaksne barn (yngste barn 18 år og over)	49

Vaksdal har 14,4 prosent eineforsytar under 45 år. Det er omlag same del som fylket (14,2 prosent) og noko under landet (15,7 prosent) elles. Born av eineforsytarar vert antatt å vera ei potensielt utsett gruppe, både økonomisk og sosialt (iflg. Folkehelseinstituttet). Også åleinebuande vert rekna for å vera ei potensielt utsett gruppe, både økonomisk, helsemessig og sosialt.

Tabell 7 Eineforsytarar under 45 år, prosent

	2013-2015	2014-2016	2015-2017	2016-2018	2017-2019
Landet	17	16,6	16,2	15,9	15,7
Vestland	15,3	15	14,6	14,4	14,2
Vaksdal	17,3	16,9	16	15,2	14,4
Voss	15,1	15,2	14,7	13,9	13,1
Kvam	12,1	11,7	11,4	11,2	11,2
Osterøy	13,5	13,1	13,1	13,2	13,3

Befolkningsframskrivingar

Spådomar om framtidig folketal inneheld ei rekkje usikre faktorar, og framskrivingane inneheld oftast fleire scenario. Befolkningsframskrivinga byggjer på kven som er innbyggjarar i kommunen når framskrivinga vert gjort.

Tabell 8 Befolkningsframskriving

	2020	2025	2030	2040	2050
Vestland	636 531	645 648	658 080	679 894	692 033
Vaksdal	3 977	3 832	3 810	3 798	3 777
Voss	15 740	15 746	15 878	16 086	16 125
Kvam	8 457	8 283	8 238	8 138	8 002
Osterøy	8 098	8 088	8 287	8 631	8 863

I SSB si framskriving frå 2020 til 2050 kan ein leggja til grunn låg, høg eller middels nasjonal vekst. I middels-alternativet ligg det an til å verta ein nedgang i folketalet frå 4 028 innbyggjarar i 2020 til 3 533 i 2045.

I same periode vil talet på dei aller eldste (85+) i kommunen auka frå 169 til 226, ifølgje SSB si framskriving. Den store auken i den eldste aldersgruppa har Vaksdal til felles med resten av fylket og landet elles. I SSB-framskrivingsalternativet «låg nasjonal vekst» vert folketalet i Vaksdal utrekna til 3 386.

Tabell 9 Befolkningsframskriving, alderssamansetjing

Alder/år	2019	2020	2030	2040	2045
0 - 5 år	279	282	238	212	205
6 - 15 år	483	487	486	423	401
16-19 år	189	190	167	171	160
20 - 39 år	952	920	794	707	679
40 - 66 år	1 358	1 348	1 289	1 217	1 182
67 - 84 år	606	632	723	712	680
85+ år	178	169	152	212	226

Kommunen har fått færre born og unge, og fleire middelaldrande og eldre dei siste 20 åra. Om ein tek utgangspunkt i befolkningsframskrivinga mot 2045, viser det same tendens vidare.

Utviklinga i befolkningssamansetjinga er relevant fordi ulike aldersgrupper inneber ulike folkehelseutfordringar og ulike behov for kommunale tenester. Med ein større andel eldre aukar òg behovet for helsetenester. Vaksdal kommune hadde 6,7 fødde pr. 1000 innbyggjarar (2019). Hordaland fylke hadde 10,7, og tal fødde var 10,2 pr. 1000 på landsbasis.

Framskrivinga viser nedgang i alle aldersgrupper forutan eldre frå 67 år. Nedgangen i barnetal heng saman med nedgang i aldersgruppa 20 – 39, der det er vanleg å stifte familie og få born.

3. Oppvekst- og levekår

Det å stå utanfor arbeidslivet kan påverka helse og trivsel uavhengig av kva som er årsaka. (Folkehelsemeldinga)

Økonomi og helse

Hushaldet sin økonomi har stor innverknad på folkehelsa. Det slår Helsedirektoratet fast i sin Vegvisar til lokalt folkehelsearbeid. Statistisk sett blir helsa i befolkninga gradvis betre med aukande inntekt. Årsakene til dette kan forklarast ut frå utdanning, yrke, tilgang til helsetenester og sunt kosthald. Det kan også handla om helserelatert mobilitet (dårleg helse fører til avbroten utdanning, svak tilknytning til arbeidslivet og låg inntekt). Ei tredje forklaring på samanhengen mellom inntekt og helse, peikar på at lågtlønsyrke ofte kan medføre store arbeidsmiljøbelastningar.

«Inntektsulikhetshypotesen» inneber at økonomiske forskjellar i seg sjølv er skadeleg for folkehelsa, fordi det medfører mindre samhald og sterkare kjensle av å ikkje strekkja til.

INNTEKT

Eit rimeleg nivå av levekår krev ei viss inntekt. Kommunen kan påverka innbyggjarane sin økonomi, mellom anna gjennom prisar på kommunale tilbod og tenester.

Tabell 10 Born som veks opp i låginntektsfamiliar (EU60) i % samalikna med andre, prosent

	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Norge	7,4	7,9	8,3	8,5	8,8	9,2	9,3
Vaksdal	5,4	7	7,7	7,6	11,3	11,9	9,7
Voss	4,8	5,6	6,4	7,1	7,8	8,9	8
Kvam	4,8	7,2	6	5,5	6,9	7,6	7,9
Osterøy	5,2	4,9	5,5	5,7	7,7	7,6	8

9,7 prosent av borna i Vaksdal kommune budde i låginntektsushald (EU-skala 60 prosent) i 2018. Det vil seia hushald der inntekta er under 60 prosent av medianen etter EU sin skala. SSB-tabell 08764 for 2018 viser at Vaksdal har fleire born som lever i fattigdom enn kommunar som Voss (8 pst), Kvam (7,9) og Osterøy (8).

Forholdet mellom dei mest velståande og dei med lågast inntekt ser ut til å vera relativt konstant. Ulikskapen er mindre enn i Noreg som heilskap.

I 2019 melde NAV om 117 mottakarar av sosialhjelp, mot 135 nye året før. 16 personar av desse hadde sosialstønad som einaste yting i 2019.

ARBEIDSSYRKE

Tal frå det lokale NAV-kontoret viser at Vaksdal kommune ved utgangen av 2019 hadde ein brutto arbeidsstyrke på 1900 personar. Det vil seia 1900 personar i yrkesaktiv alder (18-67 år).

Av desse er 297 uførepensjonistar, 99 er mottakarar av arbeidsavklaringspengar, 5 er arbeidsledige på tiltak og 39 er heilt arbeidsledige.

UFØRETRYGD

I Vaksdal er andelen uføre 13,5 prosent av arbeidsstyrken ved utgangen av 2019. Det er høgast i Hordaland. Snittet i Hordaland er 9 prosent, medan det på landsbasis er 10,5 prosent.

Tabell 11 Uføretrygda i prosent av arbeidsstyrken, prosent

	Landet	Hordaland	Vaksdal	Kvam	Osterøy	Voss
Begge kjønn	10,5	9	13,5	11,8	10,0	8,9
Menn	8,4	7,2	10,1	8,9	8,0	7,7
Kvinner	12,6	11	17,1	15,0	12,3	10,2

I 2019 har Vaksdal 325 uføre. Det er 13 fleire enn i eitt år tidlegare. Frå årsslutt 2015 til årsslutt 2019 har talet på uføre i Vaksdal auka frå 274 til 325. Det er ein auke på 51 personar.

Det er størst auke i talet på uføre i dei yngste vaksne aldersgruppene (25 – 44 år), og nedgang i talet på uføre over 60 år. Oversikta viser òg at andelen kvinner som er uføre, er vesentleg høgare enn menn i Vaksdal. Slik er det òg i landet og andre kommunar.

Tabell 12 Uføretrygda i Vaksdal etter alder i perioden 2017 – 2019, prosent

	2017	2018	2019
18-24 år	2,1	2,5	1,3
25-34 år	4,3	4,7	7,3
35-44 år	7,1	7,5	9,3
45-54 år	12,2	13,1	13,6
55-61 år	23,5	22,1	22,3
62-67 år	30,7	31,3	30,4

SJUKEFRÅVÆR

Høgt sjukefråvær har i mange år vore ei utfordring i Vaksdal kommune. Det legemeldte sjukefråværet (i prosent av avtalte dagsverk) var 1. januar 2020 på 5,8 prosent i Vaksdal.

Tabell 13 Legemeldt sjukefråvær, prosent

	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Vaksdal	7,3	7,4	6,8	6,3	6,4	5,8

Med 5,8 prosent ligg Vaksdal i midtsjiktet samanlikna med kommunane i Hordaland. Variasjonen i Hordaland er frå den lågaste prosent legemeldt sjukefråvær med 3,7 prosent og den høgste på 7,2 prosent. Gjennomsnitt legemeldt sjukefråvær i fylket er på 5,3 prosent og i heile landet er talet 5,3 prosent.

Det er kjønnsforskjell i sjukefråværet, men skilnaden er redusert dei siste åra. Medan menn sitt sjukefråvær gjekk ned frå 5,0 prosent til 4,4 prosent frå 2014 til 2019, har kvinner sitt sjukefråvær i same periode vorte redusert frå 10,4 til 7,9 prosent.

Vaksdal kommune har i mange år jobba med å å førebyggja det høge sjukefråværet.

ARBEIDSLØYSE

Tal frå SSB viser at Vaksdal i desember 2019 hadde 1,6 prosent arbeidsledige i aldersgruppa 15-74 år. Både landet og Hordaland hadde 2,1 prosent ledige. Samanliknbare kommunar låg alle under 2 prosent. Den yngste gruppa (15-29 år) hadde 1,6 prosent, som er det same som dei andre aldersgruppene. Dei samanliknbare kommunane i aldersgruppa 15 – 29 år har varierende tal, Voss (2,1 pst), Kvam (1,2 pst) og Osterøy (2,4 pst). Tala er henta frå KOSTRA/SSB tabell 10540.

Tabell 14 Arbeidsløyse, prosent

(15 - 74 år) i:	2019
Landet	2,1
Hordaland	2,1
Vaksdal	1,6
Voss	1,5
Kvam	1,4
Osterøy	1,7

ARBEIDSMARKED OG PENDLING

Vaksdal har generelt låg arbeidsledigheit. I tettstadane Vaksdal og Dale er det lokale arbeidsplassar i næringsmiddelproduksjon (Vaksdal) og klesproduksjon (Dale). Andre arbeider i maskinvareindustri og trevare/trelast. Omtrent like mange arbeider i olje og gass på sokkelen i dag som for 5 år sidan. Bygg- og anleggsverksemd, transport, detaljhandel og anna varehandel er sektorar i privat sektor som sysselset mange. Mange arbeider i offentleg sektor lokalt eller i regionen med helse og sosialtenester, undervisning, tekniske fag og anna innan offentleg administrasjon. Landbruk er ei viktig lokal næring og tilstøytande lokalmatproduksjon og servering. Litt færre arbeider med kraftforsyning, medan fleire arbeider med informasjon og IKT.

Tabell 15 Sysselsette etter bustad og næring - Statistikk i Vest 2019

Tid		2015	2016	2017	2018	2019
Næring	Region					
Primærnæringane	Vaksdal	42	37	37	33	34
Bergverksdrift og utvinning	Vaksdal	79	62	66	70	75
Industri	Vaksdal	219	223	222	220	249
Elektrisitet, vatn og renovasjon	Vaksdal	77	77	63	56	50
Bygge- og anleggsverksemd	Vaksdal	140	149	159	157	155
Varehandel og motorvognreparasjonar	Vaksdal	224	212	221	229	202
Transport og lagring	Vaksdal	126	121	117	115	120
Overnattings- og serveringsverksemd	Vaksdal	43	36	35	49	39
Informasjon og kommunikasjon	Vaksdal	32	35	42	44	46
Finansiering og forsikring	Vaksdal	17	16	12	11	12
Teknisk tenesteyting og eigedomsdrift	Vaksdal	49	49	61	65	60
Forretningsmessig tenesteyting	Vaksdal	82	78	81	74	71
Offentleg administrasjon, forsvar og sosialforsikring	Vaksdal	127	133	127	114	115
Undervisning	Vaksdal	127	127	134	135	128
Helse- og sosialtenester	Vaksdal	418	418	411	418	394
Personleg tenesteyting	Vaksdal	59	59	46	55	60
Uoppgjjeve	Vaksdal	12	9	15	13	4

Vaksdal er del av ein større arbeidsmarknad i bergensregionen i tillegg til arbeidsmarknaden i nabokommunen Voss. Til liks med kommunane rundt Bergen har Vaksdal stor utpendling, men også innpendling.

Tabell 16 Sysselsette, inn- og utpendling av kommunen

	2015	2016	2017	2018	2019
Sysselsette personar busett i kommunen	1872	1843	1850	1859	1815
Personar som pendlar inn i kommunen	287	258	270	306	295
Personar som pendlar ut av kommunen	899	868	875	897	927
Sysselsette personar med arbeidsstad i kommunen	1260	1233	1245	1268	1183

Kvar fjerde arbeidstakar i Vaksdal pendlar inn til kommunen, ifølgje SSB. Innpendling til kommunen har halde seg nokolunde konstant dei siste fem åra, medan det har vore ei auke i tal personar som pendlar ut av kommunen.

Talet på utpendlarar har dei siste 10 åra auka frå 773 til 927. Dei som pendlar ut av kommunen, utgjer ein andel på 51,1 prosent av sysselsette busett i kommunen.

BUFORHOLD

Tabell 17 Eigarstatus boligar i Vaksdal, prosent

	2015	2016	2017	2018	2019
Sjølveigar	80,5	80,9	81,3	81,5	81,3
Andels- / aksjeeigar	1,3	1,3	1,2	1,2	1,1
Leiger	18,3	17,9	17,5	17,3	17,6

Vaksdal er prega av eineboligar i alle bygdene, forutan Dale som òg har ein del leiligheter. Dei fleste hushaldningane i kommunen bur i sjølveigde husvære, 81,3 prosent, medan 17,6 prosent leiger husvære.

Tabell 18 Hushaldningar etter kor trøgt dei bur

	2015	2016	2017	2018	2019
Bur romsleg, mange rom og kvm	95,0	95,2	94,8	94,6	94,9
Bur trøgt, få rom og kvm	4,2	3,9	4,4	4,4	4,3
Uoppgitt	0,8	0,9	0,8	0,9	0,8

Dei fleste hushaldningane har det romsleg, med tilstrekkeleg rom og kvadratmeter. Nær 95 prosent har det romsleg, medan vel 4 prosent bur trøgt.

Barn og unge

DEI YNGSTE - BARNEHAGE

Barnehagar av god kvalitet er viktig for born og unge si fysiske og psykiske utvikling. Barnehagen kan bidra til å redusere sosiale ulikskapar i helse gjennom å utjamne sosiale skilnader i læring og følgje opp barn som har behov for tidleg hjelp (Folkehelsemeldinga, St.meld. 19). Barnehagen har særleg god effekt på språkutviklinga hjå born som har foreldre med låg utdanning og låg inntekt og born med innvandrarbakgrunn.

Kommunen driv barnehage på Stamnes, Dale, Stanghelle og Vaksdal. Det viser seg at delen born i alderen 0-5 år som går i barnehage er lågare i vår kommune enn på landsbasis, og slik har det vore i mange år. I samanliknbare kommunar som Kvam, Voss og Osterøy går fleire av borna i barnehage.

Tabell 19 Barnehagedekning, prosent

	Del barn 1-2 år	Del barn 3-5 år	Del barn 1-5 år
Landet	84,6	97,3	92,4
Vaksdal	68,6	92,0	85,0
Voss	83,4	96,6	91,5
Kvam	76,7	98,7	90,4
Osterøy	75,7	96,5	88,8

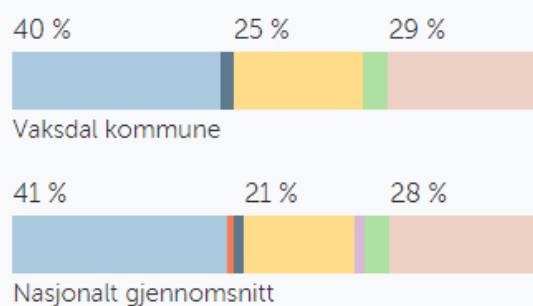
Tala i tabellen viser del born i forhold til innbyggjarar i aktuell aldersgruppe. I 2019 var 85 prosent av 1-5 åringane i Vaksdal kommune i barnehage, medan delen var høgare Voss, Kvam og Osterøy. Det er mellom dei yngste borna (1-2 år) det er størst skilnad mellom Vaksdal og andre kommunar. Prosentandelen er 92 hjå dei eldste barnehageborna (3-5 år), medan berre 68,6 prosent av dei yngste (1-2 år) gjekk i barnehage i 2019.

Kompetansen til dei tilsette i barnehage er viktig for kvaliteten på tenesta. I Vaksdal har det vore ei auke på 12 prosent i tal tilsette med barnehagelæruddanning sidan 2014. Barnehagane våre har høgare del tilsette med fagbrev i barne- og ungdomsarbeid, 25 % mot landet som har 21 %.

Tala frå Vaksdal viser følgjande fordeling mellom utdanningskategoriane:

- 40 % barnehagelærar
- 2 % anna pedagogisk utdanning
- 25 % barne- og ungdomsarbeidar
- 4 % anna fagarbeiderutdanning
- 29 % anna bakgrunn

Vaksdal skil seg ikkje ut samanlikna med landet elles når det gjeld utdanning i barnehage. Vi merka oss likevel at vi har 4 % høgare tal tilsette med barne- og ungdomsarbeidarar.

I 2018 gjekk alle barnehagane i Vaksdal saman om eit barnehagebasert kompetanseutviklingsprosjekt – Inkluderande barnehagemiljø – leia av Høgskolen Innlandet. Dette er eit av dei nasjonale satsingsområda for sektoren. Alle tilsette har teke del i utviklingsarbeidet. Sjølv kurset vart avslutta i juni 2020.

Grunnskule

Kommunen har fem skular fordelt på Dale, Stanghelle, Vaksdal, Stamnes og Eksingedalen. Ved skulestart 2020 var det samla elevtalet 470 i grunnskulen i Vaksdal kommune. Den største skulen er Dale skule vel 250 elevar. For elevane i Eidslandet krins kjøper kommunen skuleplassar i Modalen. Ny skule på Dale vart tatt i bruk i mai 2020. Stamnes skule er under ombygging til oppveksttun og står klar våren 2021. Vaksdal skule er vedteke rive og nytt skulebygg skal stå ferdig hausten 2022.

NASJONALE PRØVAR

Resultata for 5.årssteg på nasjonale prøvar viser at elevane i Vaksdal har fleire elevar på lågaste mestringsnivå i lesing over tid, medan snittet i rekning og engelsk er omlag som landet

Nasjonale prøvar for 8. årssteg viser noko betre resultat, særleg i rekning og engelsk. Resultata i lesing er noko lågare enn landet elles. Det vert utarbeida ein årleg tilstandsrapport for alle resultata i nasjonale prøvar som vert lagt fram for kommunestyret.

TRIVSEL

Elevundersøkinga frå Utdanningsdirektoratet (2019) viser at elevane i Vaksdal vurderer skulekvardagen sin som positiv. Dei trivst og opplever støtte frå læraren og har støtte heimanfrå. Læringskulturen er god.

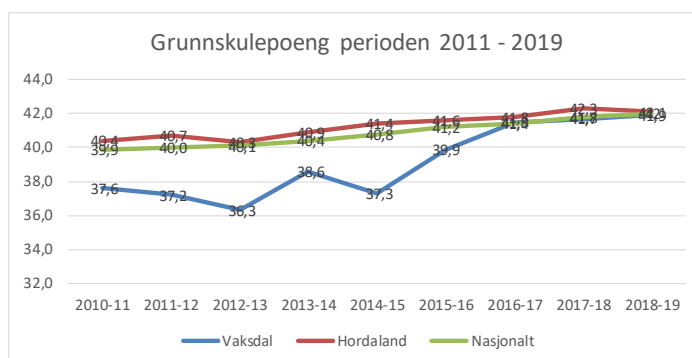
Ungdata si undersøking i 2017 viste at ein høg andel (93 pst) trivst på ungdomsskulen. Dette er litt meir enn landssnittet (91 pst). Ungdommar i Vaksdal gjer mindre lekser enn landssnittet, men fleire opplever at lærarane bryr seg om dei. Færre har skulka skulen enn elles i landet og færre trur dei vil ta høgare utdanning.

GRUNNSKULEPOENG I VAKSDAL 2011-2019, SAMANLIKNA GEOGRAFISK

Resultata viser at elevane i Vaksdal dei siste tre åra i perioden 2011-2019 ligg tilnærma lik resultatet på nasjonalt nivå i høve grunnskulepoeng. Utviklinga siste perioden har vore positiv. I 2020 fekk elevane i Vaksdal høgare grunnskulepoeng enn landet elles.

Det er òg særst aktuelt å samanlikna grunnskulepoeng med fylket vårt. Elevane frå Vaksdal søker på dei same

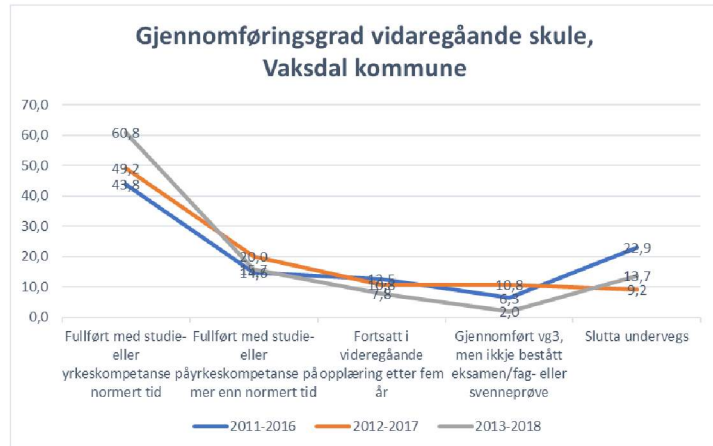
plassane i vidaregåande skule som andre elevar i Hordaland og karakterane vert brukt som kriterium for skuleplass. Grafen over viser at karakterane i Vaksdal i 2019 låg rett under Hordaland, noko som gjer at våre elevar stiller på linje med elevar i fylket i «kampen» om skuleplass der dei ynskjer.

GJENNOMFØRING VIDAREGÅANDE SKULE

Helsedirektoratet seier at unge sitt fråfall frå vidaregåande opplæring utgjer ei stor folkehelseutfordring. Dette fordi tilknytning til skule og arbeidsliv er sentralt for unge si helse og livskvalitet. Nokre grupper har høgare risiko for å ikkje fullføra vidaregåande. «Dette er elevar med svake grunnskulekarakterar, elevar med lågt utdanna foreldre, gutar, minoritetsspråklege elevar med manglande norskkunnskapar og yrkesfagelevar med dårlege grunnferdigheiter. Det er sosiale skilnader mellom dei som gjennomfører og dei som ikkje gjennomfører vidaregåande opplæring», slår Helsedirektoratet fast.

I Vaksdal kommune er utdanningsnivået lågare enn snittet, gjennomføringsgraden i vidaregåande skule har betra seg dei siste åra og elevar som fullfører studie på normert tid er som landet elles.

Tverrfaglege tenester for barn og unge

HELSETENESTER

Helsedirektorat understrekar at «eit godt samarbeid mellom skulen og skulehelsetenesta er viktig for den enkelte elev som har helsemessige utfordringar». Helsestasjons- og skulehelsetenesta bør vera lett tilgjengeleg for born, unge og deira foreldre, og dei tilsette bør ha nødvendig kompetanse og ressursar. Å satsa på desse tenestene kan vera å auka kapasitet, tilgjenge og oppfølgingstid, og korta ned ventetida for timeavtale.

HELSESTASJONEN

Helsestasjonen har som mål å ivareta spedbarns og småbarns fysiske, psykiske og sosiale helse. Me utfører helsekontrollar av sped- og småbarn, helseopplysning og vaksinasjon. Ved helsestasjonen kan de få rettleiing og støtte i spørsmål knytta til barnet si vekst, utvikling og trivnad.

Helsestasjonen driv helsefremjande og førebyggjande arbeid og følgjer borna med faste kontrollar fram til dei byrjar på skulen. På helsestasjonen møter innbyggjarane helsesjukepleiarar, lege, psykolog og fysioterapeut. Her arbeider også jordmor. Helsestasjonen samarbeider med andre tenester som fysio- og ergoterapeuter, barnehage, barnevern, fastlegar, sjukehus og PPT.

Helsestasjonen opplyser at alle borna i kommunen benytter seg av kontrollane dei vert sett opp til og ein del foreldre tek kontakt utanom ved spørsmål. Søvning, mat, trivsel, vanlege barnesjukdommar, grensesetjing og samspel er vanlege tema. Me har høg vaksinasjonsdekning i kommunen vår. Helsestasjonen arrangerer barseltreff med fagpersonar på helsestasjonen, samt gruppetrening for barselsmødre med fysioterapeut. Helsestasjonen informerer via eigen Facebook-side

SKULEHELSETENESTA

Alle grunnskulane i Vaksdal har tilbod om skulehelsetenesta. Føremålet med skulehelsetenesta er å fremja fysisk og psykisk helse og å bidra til at alle elevane har eit godt fysisk og psykososialt miljø som fremjar helse, trivsel og læring. Tilbodet er retta mot eleven sjølv, familien og skulemiljøet i sin heilskap.

Skulehelsetenesta gjennomfører helseundersøkingar og vaksinerer etter barnevaksinasjonsprogrammet og kan gi råd og rettleiing til elevar og føresette. Helsesjukepleiar er på alle skulane i kommunen til faste tider. Skulehelsetenesta nyttar helsestasjonslegen ved behov. Ved skulestart vert alle born undersøkt av legen.

Me har tilbod om open dør på skulen slik at elevane kan komma utan timeavtale og tilbyr oppfølging med samtalar for enkeltelevar som har trong for dette. Skulehelsetenesta deltek òg på undervisning i klassane om ulike tema dersom skulen ynskjer det. Døme på tema som elevane kan ta opp med skulehelsetenesta er: skuletrivsel, følelsar, søvnvanskar, kropp, pubertet, skilsmisse, sorg, vennskap, identitet, helseutfordringar osv.

Skulen er ein viktig samarbeidspartnar for skulehelsetenesta. Me samarbeider også med og kan tilvise vidare til fastlegar, fysioterapeut, barnevern, PPT og psykolog ved helsestasjonen.

Helsestasjonen i Vaksdal har utarbeidd «Plan for skulehelsetenesta», som seier kva type tenester dei ulike alderstrinna skal ha i løpet av eit år.

BARNEVERNET

Barnevernstenesta skal sikre at barn og unge som lever under tilhøve som kan skade deira helse og utvikling, får naudsynt hjelp, omsorg og beskyttelse til rett tid. Tenesta er organisatorisk under avdeling for Tverrfagleg teneste barn og unge (TBU) saman med PPT og helsestasjonen og under tenesteområde Oppvekst. Samordning og samarbeid er svært viktig for å gje barn og familiar rett hjelp til rett tid. Alle tenestene har eit sjølvstendig ansvar for å gje den hjelpen dei er pliktige til etter regelverket. Derfor er det viktig å greie ut samarbeidet med andre aktørar og tenesytarar i kommunen, for å sikre at barn får den hjelpen dei har behov for. Dei mest aktuelle kommunale tenestene barnevernet samarbeider med, er helsestasjon og skulehelsetenesta, fastlege, NAV, pedagogisk-psykologisk teneste (PPT), skular og barnehagar.

Ein mottok 47 meldingar i 2018. Det syner ein nedgang frå åra tidlegare, i 2017 mottok ein 71 meldingar og i 2016 mottok ein 62 meldingar. Sidan 2019 har me igjen sett ei auke i innkomne meldingar. Tal meldingar i 2019 er 49.

Barnevernstenesta har eit særskilt fokus på tema om vald og overgrep og har jobba førebyggjande med dette i skulane og barnehagane. Ein har jobba for å få det Tverrfaglege konsultasjonsteamet betre organisert og har hatt fleire samlingar for leiarar i skule og barnehage, der ein har invitert inn eksterne innleiarar (RVTS og tannhelsetenesta). Barneverntenesta har organisert det Rusførebyggjande teamet i kommunen, der ein har eit særskilt fokus på førebygging av trafikktryggleik blant unge i samarbeid med politiet.

FLYKTNINGAR OG INNVANDRARAR

Vaksdal Introsenter vart oppretta som ei samla teneste knytta til flyktningar og innvandrarakar. Det vil seie gjennomføring av introduksjonsprogrammet, norskopplæring, busetting, arbeidspraksis og rettleiing. Frå august 2018 vart tilbodet utvida med grunnskule for vaksne.

27. aug. 2018 · 🌐 · Grunnskule for vaksne er i gong for fyrste gong i Vaksdal kommune. Elevar og lærarar er spente og motiverte til å ta fatt på to år med eksamensretta grunnskule. Stemningen er god sjølv om alle veit at dette vert krevjande. Lukke til 😊

Allereie året etter fullførte to deltakarar grunnskule og er i gang med vidaregåande opplæring. I 2020 fekk 12 vitnemål, og i 2020/2021 er det 11 deltakarar i grunnskule.

I 2020 er det registrert 195 personar som er/har vore knytte til flyktningetenesta/VIS. 2017 var siste året vi fekk tildeling frå IMDI og i 2018 kom dei to siste i samband med familiegjenforeining.

Det har vore noko utflytting, særleg av unge som tek vidare utdanning. Generelt gir flyktningane uttrykk for å trivast i Vaksdal og er godt integrert. Tenestene i kommunen har hatt godt samarbeid om kvalifisering og praksisplassar. Innan skule, barnehage og helse er det fleire som vert nytta som vikar. Nokon har fått fast jobb i lokale bedrifter, og ein har starta eigen bedrift.

Frivillige har organisert språkkafé på introcenteret, og det er oppretta ei eiga kvinnegruppe som blant anna har faste kveldar der dei går på tur, driv spinning og andre aktivitetar.

Aldersvenleg samfunn

Til liks med andre kommunar i landet har helse og omsorg i Vaksdal fokus på at eldre kan få nytta sine ressursar, vera aktive og delta i samfunnet. Vurdering av tilrettelegging og rehabilitering vert gjort før kompenserte tiltak og omsorgstenester vert sett inn. Dette er i tråd med ønskje frå brukargruppa og med nasjonale føringar og satsingar.

I 2017 gjennomførde kommunen i samarbeid med Senter for omsorgsforskning Vest ei innbyggjarundersøking som gjekk ut til alle i kommunen mellom 67 til 75 år. Svarprosenten var 53, og 7 prosent av desse oppga at dei mottok tenester frå kommunen. Det var spørsmål om helsetilstand, holdningar og forventningar til framtida og tenester, om bruk av teknologi og om sosialt nettverk. 65 prosent svara at den generelle helsetilstanden var god eller betre, 25 prosent svara svært god. Nesten alle (88,5 prosent) eig bustaden dei bur i, og 58 prosent meiner denne er godt eigna for framtida. Likevel er det berre 35 prosent som svarar at dei kan bu i bustaden dersom dei får gangproblem. 43 prosent er usikre og 22 prosent meiner det ikkje går.

74 prosent svarar positivt på at dei vil bu heime så lenge dei lever, og 61 prosent meiner dei sjølv har ansvar for å tilretteleggja for alderdomen.

Spørsmål 47. Kva trur du vil vere viktig for deg for å kunne bu lengst mogeleg heime?	
Å få kunne bestemme sjølv over eige liv	5,72
Helsehjelp i heimen / Heimesjukepleie	5,40
Rådgjeving om tilbod og rettigheter	5,40
Praktisk hjelp i heimen	5,26
Tilgang på transport til lege, dagaktivitetar, etc	5,20
Tilrettelegging av tilbod	4,97
Tilrettelegging av bustad	4,97
Korttidstilbod / avlastning	4,90
Aktivitetstilbod og sosial fellesskap	4,75
Trim / treningstilbod utanfor heimen	4,57
Hjelp til hagearbeid / vedlikehald av hus	4,53

73 prosent seier dei kan tenkja seg å bruka teknologi som kan bidra til å meistra kvardagen og bu heime. Så å sei alle (97 prosent) har mobiltelefon, og 6 av 10 brukar datamaskin eller nettbrett kvar dag.

Desse respondentane har sterke sosiale band. 80 prosent svarar at dei kjenner naboen sin godt eller svært godt. 23 prosent oppgir at dei har kontakt med familien sin kvar dag, og 62 prosent har kontakt med dei meir enn ein gong i veka. 62,5 prosent svarar at dei har kontakt med vener ein gong i veka eller oftare.

Aldersvenleg samfunn er sett på dagsorden både nasjonalt og internasjonalt. Bakgrunnen for dette er at talet eldre vil utgjera ein stor del av befolkninga framover, og ein ønskjer å motvirka aldersdiskriminering samt tilretteleggja for samfunnsdeltaking for denne store og ressurssterke gruppa av befolkninga.

Regjeringa har ein eigen strategi for aldersvenleg samfunn, og utvikling av aldersvenleg samfunn er knytt tett opp mot arbeidet med FN sine berekraftsmål med fokus på tverrsektorielt samarbeid, inkludering og involvering. WHO, verdens helseorganisasjon, definerar aldersvenleg samfunn som eit samfunn der me anerkjenner mangfoldet blant eldre og verdset deira bidrag i samfunnet, fremmar inkludering og forventar og responderar på aldersrelaterte behov og preferansar.

Viktige område for utvikling vert universell utforming, uteområde og møteplassar på tvers av generasjonar, transport og bustad. Samt å oppnå meir samfunnsdeltaking, medverknad og kommunikasjon med involverte partar. Utvikling av aldersvenlege lokalsamfunn vert fronta som eit hovudsatsingsområde, og det vert understreka at dette må skje tverrsektorielt og involvera fleire fagområde samt lokalt kulturliv og frivilligheit.

Det vil også krevja mobilisering av dagens og morgondagens eldre. Satsinga inneber eit paradigmeskifte i forhold til korleis den aldrande befolkninga skal imøtekomast. Frå å ha fokus på tenester som vert levert og finansiert av offentlege myndigheiter, skal det skje ei dreining mot at ulike aktørar samhandlar og bidreg for å skapa eit samfunn tilrettelagt for eldre sin medverknad. Overordna sett handlar det om å kunne oppleve ein god og meningsfylt alderdom, noko som inneber mellom anna aktivitet og deltaking. Det handlar også om verdigheit og om å kunne nytta ressursar og bidra inn i samfunnet.

4. Fysisk, biologisk, kjemisk og sosialt miljø

I kvardagslivet er me omgjevne av mange kjemiske stoff, både naturlege og menneskeskapte, nyttige og uynskte, og ufarlege og potensielt farlege for folk si helse og for miljøet rundt oss. Gode lokalsamfunn har stor innverknad på livskvalitet og utvikling av sosiale nettverk som bidreg til trivsel, tilhøyrighet og god helse. (Folkehelsemeldinga)

Fysisk, biologisk og kjemisk miljø

VASSVERK

Vaksdal har fire kommunale vassverk. Desse forsyner 85 – 90% av innbyggjarane. Resten av befolkninga får vatn frå private vassverk og eigne brønnar.

Dale og Stanghelle får levert vatn frå grunnvassskjelde på Dalegarden. Her er det UV-filter og marmorfilter. Det vert og nytta noko vatn frå turbinleidninga frå Dale kraftverk. To høgdebasseng vert nytta for å trygga vassforsyninga.

På Eidsland/Myster nyttar ein vatn frå elva Ekso. Her skal det byggjast nytt anlegg med UV-filter.

Det er etablert nytt grunnvassanlegg i Sædalen (marmorfilter samt 2 parallelle UV-filter) som skal erstatta anlegget på Boge.

Anlegget på Boge vert i framtida reservevassskjelde for Vaksdal.

PRØVETAKING OG VARSLING

Det vert rutinemessig teke vassprøver kvar 14. dag ved dei to største vassverka, månadleg på dei mindre vassverka. Ph-verdi som vert målt i prøver er klart over 4 som er nedre grense.

Forrige kokevarsel vart sendt ut tidlig på hausten i 2019 for Vaksdal. Våren 2019 vart det sendt ut kokevarsel for Stamnes. Det er fleire år sidan – 2014-15 det vart sendt ut kokevarsel på Eidslandet/Myster.

Kommunen har innført befolkningsvarsling på sms/talemelding, som varslar abonnentane når drikkevatnet kan vera av helsefarleg kvalitet.

RADON

Kommunen gjennomførte vinteren 2000/2001 ei kartlegging av radon i inneluft i Vaksdal kommune. 9 prosent av husstandane deltok, og 5 prosent av desse hadde ein radonkonsentrasjon høgare enn anbefalt tiltaksnivå på 200 Bq/m³ luft. Fleire huseigarar i kommunen vart tilrådde å gjera førebyggjande tiltak, fordi radon i inneluft aukar risikoen for lungekreft. Deler av kommunen har eit radonproblem, var konklusjonen i 2001. Den gongen viste kartlegginga at Eidsland har høgt sannsyn for høge radonkonsentrasjonar, Dale og Vaksdal har middels høg, og Stanghelle, Eksingedalen, Stamneshella, Straume og Bergsdalen er område med lågt sannsyn for høge radonverdiar. Etter 2001 vart kommunale bygg målt, og det vart iverksett tiltak i dei bygga som hadde forhøga verdi.

I nyare tid er tettstaden Vaksdal og Sædalen markert med høg aktsemdsgrad i radonkart frå Norges Geologiske Undersøkelser. Også nokre punkt på Dale har høge verdiar. Grensa for anbefalt tiltaksnivå har også blitt skjerpa til 100 Bq/m³.

KLIMA

Klima Energi- og klimaplan 2011-2015 skisserer 69 tiltak i perioden. Om lag 25 av dei er gjennomført. Planen skulle i følge planstrategien vore rullert i 2015-19. Det er gjeve tilskot til 56 private vedomnar (utskifting av oljefyr) og kjøp av 1 elbil til heimesjukepleie. Den største utsleppkjelda i Vaksdal er vegtrafikk, som står for 66 prosent (17.000 tonn CO₂ ekv. i 2009) av det totale klimagassutsleppet. Det er i hovudsak trafikk som passerer forbi på E16, og difor lite kommunen kan gjera noko med sjølv. Jordbruk kjem som nummer to med 14 prosent, der metan frå gjødsel og myr utgjør ein viktig del. Det vert framleis nytta noko olje og parafin som oppvarmingskjelder for industrien, bygg og faste installasjonar. (Tal frå energi- og klimaplanen, basert på SSB-statistikk og kommunale tal for busetnad, trafikk, næring osv.)

Tabell 20 Klimagassutslepp

Klimagassutslepp – CO ₂ -ekvivalentar	Tonn	Prosent
Vegtrafikk	17.000	66%
Jordbruk	3.500	14%
Avfallsdeponi, løysemiddel fluor etc.	1.800	7%
Anna forbrenning	1.600	6%
Andre næringar, stasjonær brenning industri etc.	1.300	5%
Hushaldningar	500	2%

Kjelde: SSB frå folkehelseoversynet 2015

STØY

Som for utslepp av klimagassar kjem hovudmengda av støy frå vegtrafikk og jernbane. Særleg gjeld dette støy ved periodisk vedlikehald.

INNEMILJØ

I dag brukar folk om lag 90 prosent av tida innandørs, og innemiljøet har stor innverknad på helsa. Innemiljø handlar om temperatur, luftkvalitet, lyd, stråling og mekanisk miljø (utstyr), i tillegg til estetisk, psykologisk og sosialt miljø. Årsaker til dårleg innemiljø kan vera dårleg vedlikehald, byggkonstruksjon og reinhald. (Folkehelsemeldinga). Dei fleste skular og barnehagar i Vaksdal kommune har godt inneklima. Barnehagane på Vaksdal og Stanghelle har nye, gode bygg med godt inneklima.

Ny skule på Dale vart teken i bruk i juni 2020, nytt oppveksttun på Stamnes vert teke i bruk våren 2021 og ny skule på Vaksdal skal stå klar i august 2022. Desse får eit optimalt inneklima.

Det er godt inneklima både på Daletunet og Vaksdal sjukeheim. Kommunestyret har løyvd midlar til solskjærming på sjukeheimen på Vaksdal. Nytt bygg med omsorgsbustadar er under planlegging på Vaksdal.

Kultur og idrett

FRILUFTSLIV

Vaksdal sin frodige natur, frå fjord til fjell, innbyr til aktivitet og friluftsliv. Kommunen har tilrettelagt med turkart og fiskekart, og saman med Bergen og omland Friluftsråd laga bryggeanlegg for kajakk på Stanghelle.

Fiska kan ein gjera både i fjorden, i Daleelva og andre elvar i kommunen, og i ei rekkje fjellvatn. Kommunen er også ein del av sykkelruta Den grønne Sløyfa. Det finst fleire turkart og merka stiar, og alle husstandar fekk i 2007 boka «Turar i Vaksdal», med 13 turforslag til klassiske turar for dei fleste, spreidd rundt omkring i kommunen.

Nystifta Vaksdal Turlag samlar heile Vaksdal kommune under ein "tur-paraply". Styret er sett saman av ein medlem frå kvar av bygdene Eksingedalen, Stamnes, Bergsdalen, Dale, Stanghelle og Vaksdal. Kvart år arrangerer dei fellesturar i alle bygdene våre.

ORGANISASJONAR

I Vaksdal er det 38 frivillige lag og foreiningar som mottek kommunalt tilskot. Det er langt fleire organisasjonar i Vaksdal enn desse. I vedlegg 1 er innhaldsrik oversikt.

Tabell 21 Frivillige lag og organisasjonar som mottek kommunalt tilskot

	2019
Frivillige lag og foreiningar, andre kulturaktiviteter	18
Frivillige lag og foreiningar, idrett	10

IDRETT

Turbinen fleirbrukshall opna januar 2014. Det er Vaksdal kommune si storstove for idrett og anna kultur, med plass for ulike ballidrettar og styrketrening. I Dale skule har kommunen bygd eit nytt og moderne symjebasseng som er ope for alle. I kommunen er det fleire idrettslag som tilbyr ei rekkje treningsaktivitetar for sine medlemmer. Dei største idrettsanlegga med fotballbanar og klubbhus finst på Vaksdal og Dale, og på Stanghelle er ein aktivitetspark.

KULTUR

Vaksdal kulturskule underviser i musikk og song og visuell kunst. Kulturskulen har teaterframsyningar, konsertar og Kulturskuleveka som eit stort årleg prosjekt. Ventelista til kulturskulen er kort, og andelen 6-15 åringar som er elevar ved kulturskulen er 15,7 prosent, og høgare enn fylket elles som har 12,5 prosent.

Dalekunst er eit samarbeid mellom kulturskulen og ungdomsskulen. «Dalekunst handlar om å ta ungdomskultur på alvor». Ungdommens Kulturmonstring er eit samarbeid mellom kommunen og kulturskulen.

I ny skule på Dale er det bygd ein kultursal som skal romme konsertar og framsyningar. Her er amfi til 250 personar, moderne lyd og lysanlegg og scene.

I løpet av året er det fleire store kulturarrangement i kommunen, slik som Daledagane, Vintertreffet på Vaksdal, Bergsdalsdagane og fiskefestival på Stamnes.

BIBLIOTEK

Biblioteket i Vaksdal hadde i alt 13 ulike arrangement i 2019, og det var tilsaman 5231 fysiske besøk i folkebiblioteket. Likevel er det nedgang i utlån av bøker frå Vaksdal Folkebibliotek. Det er bygd eit nytt og moderne bibliotek i Dale skule. Biblioteket har gode fasilitetar og det ligg godt til rette for ulike samarbeid med både skule og andre delar av organisasjonen, i tillegg til frivillige organisasjonar.

Tabell 22 Utlån av medier Vaksdal folkebibliotek

	2018	2019
Bøker totalt	7310	3114
Barnebøker	3700	1208
Voksenbøker	3610	1906
Lydbøker	245	91
Film	273	122
Andre fysiske medier		533

Vaksdal kommune har ein kulturplan som er gjeldande 2016-2026.

KULTURMINNE

På Straume på Stamnes finst ein 7000 år gamal steinalderbustad. Skipshelleren er av dei mest funnrrike på Vestlandet. Kommunen har lagt til rette med toalett, bryggje og aktivitetsbygg ved sjøen. Kvart år opplever om lag 300 born det guida opplevingsproduktet «På jakt etter steinalderen».

Vaksdal har mange viktige kulturminne knytt til fjordkultur, fiske, landbruk og sanddrift. Åtte laksegiljer er framleis intakte. På gardane er det mange gjenstandar som syner leveviset og historia til området. Kulturminneplan 2015-2018 skal reviderast.

FABRIKKMILJØ

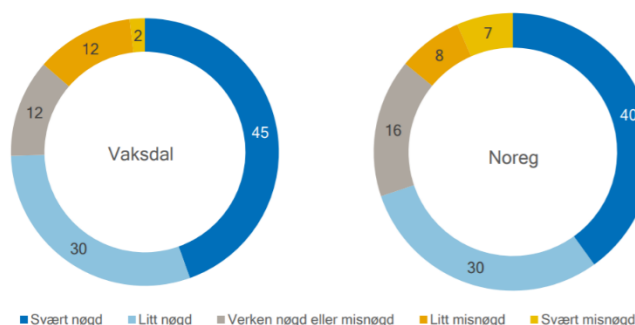
Frå 1880-åra fekk ein store fabrikkmiljø på Dale og på Vaksdal bygd på kraft frå vassdraga. Tekstilindustrien på Dale og mølledrifta på Vaksdal gav arbeid til alle, og var livsnerva i bygdene. Samstundes var dette arbeidsplassar med kjemikaliar og støv, og eit langt arbeidsliv i fabrikkane kunne gje alvorlege helseplager.

Ungdom om nærmiljøet

75 prosent av ungdomane (8 - 10. årstrinn) seier dei er fornøgdde med lokalmiljøet i Ungdata- undersøkinga 2017. Det er høgare skår enn landssnittet på 70 prosent. Lokal ungdom ønskjer seg fleire samlingsstader.

81 prosent tykkjer det er bra tilbod av idrettsanlegg, men berre 21 prosent meiner det er eit bra kulturtilbod til ungdom. Det er markert lågare skår enn landet elles (61 prosent).

Kor godt nøgd er du med lokalmiljøet der du bur?
Prosentdel av ungdomsskuleelevar i Vaksdal og i Noreg

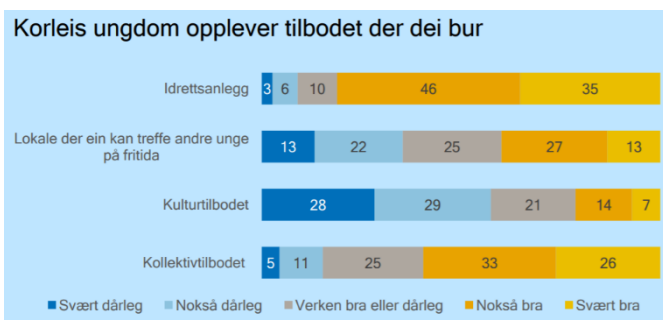
96 prosent av ungdommane i Vaksdal opplever nærområdet sitt som trygt. 62 prosent er aktive i fritidsorganisasjonar (idrett, musikk) og 85 prosent er i fysisk aktive kvar veke.

9 prosent kryssar av for at dei er plaga av einsemd. Det er litt færre enn landssnittet (10 pst).

6 prosent svarar at dei har blitt utsett for mobbing (plaging/truslar/utfrysing). Landssnittet er 8 prosent. Alle tala er henta frå Ungdata 2017.

Valdeltaking

I Vaksdal har tidlegare hatt valdeltakinga lågare enn fylkessnittet og lågare enn samanliknbare kommunar. Minst skilnad har det vore ved stortingsval, der Vaksdal sist val hadde 78,7 prosent valdeltaking, i Hordaland totalt 81,1 prosent. I kommunevalet i 2011 var valdeltakinga i Vaksdal 67,2 prosent, men i 2019 var valdeltakinga auka til 72 prosent. Ved kommuneval i 2019 var valdeltakinga i Vaksdal høgare enn Hordaland (68 prosent) og høgare enn samanlikna kommunar

Tabell 23 Valdeltaking – kommuneval

	2011	2015	2019
Hordaland	66,5	62,2	68
Vaksdal	67,2	64,6	72,0
Voss	67,0	62,2	68,1
Kvam	69,9	64,4	69,7
Osterøy	70,7	66,5	70,1

Tabell 24 Valdeltaking - stortingsval

	2009	2013	2017
Hordaland	78,3	80,4	81,1
Vaksdal	77,2	79,1	78,7
Voss	75,7	78,1	79,4
Kvam	78,2	80,7	81,2
Osterøy	78,7	82,3	82,2

Kjønnslikestilling

Tabell 25 Kjønnslikestilling i Vaksdal

Indikatorar	2014	2018
Andel menn blant kommunestyrerepresentantar (prosent)	61,9	61,9
Andel kvinner blant kommunestyrerepresentantar (prosent)	38,1	38,1
Andel menn med høgere utdanning (prosent)	15,9	17,3
Andel kvinner med høgere utdanning (prosent)	22,9	25,4
Andel menn (20-66 år) i arbeidsstyrken (prosent)	82,8	78,6
Andel kvinner (20-66 år) i arbeidsstyrken (prosent)	77,4	71,5
Gjennomsnittlig bruttoinntekt, menn (kr)	437 000	479 100
Gjennomsnittlig bruttoinntekt, kvinner (kr)	287 500	323 700
Andel sysselsatte menn (20-66 år) som jobber deltid (prosent)	14,1	19,2
Andel sysselsatte kvinner (20-66 år) som jobber deltid (prosent)	44,6	54,2
Andel fedre som tar hele fedrekvoten eller mer av foreldrepengeperioden	68,1	68,0
Andel menn blant sysselsatte (20-66 år) i offentlig sektor (prosent)	25,6	25,2
Andel kvinner blant sysselsatte (20-66 år) i offentlig sektor (prosent)	74,4	74,8
Andel menn blant sysselsatte (20-66 år) i privat sektor (prosent)	71,9	73,5
Andel kvinner blant sysselsatte (20-66 år) i privat sektor (prosent)	28,1	26,5
Andel menn blant ledere (20-66 år) (prosent)	66,1	67,3
Andel kvinner blant ledere (20-66 år) (prosent)	33,9	32,7

KJØNNSFORDELING, UTDANNING OG INNTEKT

Nokre likestillingsindikatorar i Vaksdal (2018) samanlikna med landssnittet (SSB tabell 092939): Kvinneandelen i kommunestyret i Vaksdal er 38,1 prosent, i landet 39 prosent.

Andelen med høgare utdanning både for menn (17,3) og kvinner (25,4) i Vaksdal er lågare enn landssnittet (M:30. K: 38).

Bruttoinntekta er lågare i Vaksdal enn landssnittet for både menn og kvinner. Medan menn i Vaksdal i 2018 i gjennomsnitt hadde kr. 479 100 i bruttoinntekt, var landssnittet for menn kr. 550 300. Kvinner i Vaksdal hadde kr. 323 700 i bruttoinntekt, medan landssnittet for kvinner var kr. 382 000.

DELTID

Ved utgangen av 2019 hadde Vaksdal kommune 432 kommunalt tilsette fordelt på 326 årsverk. Av desse årsverka er 254 (82,7 prosent) kvinner og 72 (17,3 prosent) menn. Kommunen jobbar for å styrkja heiltidskulturen. I 2010 var gjennomsnittleg stillingsstorleik 67 prosent, og ved utgangen av 2019 var denne auka til 75,7 prosent. Det er dei tilsette i sjukeheimstenesta som har lågast gjennomsnittleg stillingsstorleik med 60,6 prosent (56 prosent i 2014).

5. Skader og ulukker

Det er behov for å forsterka innsatsen for å skapa eit godt og heilskapleg ulukkeførebyggjande arbeid. Ein alvorleg skade i ung alder påverkar helsa resten av livet og gjev mange tapte leveår med god helse. (Folkehelsemeldinga)

Personskadar behandla i sjukehus

Vaksdal har fleire personskadar som fører til sjukehusinnlegging enn gjennomsnittet for fylket og landet. Personskadar per 1000 har halde seg stabilt på nær 14 pr. 1000 i landet og vel 14 pr. 1000 i fylket (frå 2013 til 2017). I Vaksdal har talet lagt stabilt på nær 17 pr. 1000 innbyggjar. Vaksdal ligg høgare enn Voss, Kvam og Osterøy i høve personskadar.

Ulukker er den viktigaste årsaken til dødsfall for nordmenn under 45 år i Noreg. Born, unge og eldre er oftast råka av ulukker. Menn skadar seg oftare enn kvinner fram til 50 års alder. Med aukande alder blir skadar hyppigare blant kvinner, mellom anna med høg førekomst av hoftebrot.

Tabell 26 Oversikt spesialisthelsetenesta, somatikk, personskader pr. 1000 innbyggjar

	2013-2015	2014-2016	2015-2017
Landet	13,9	13,7	13,7
Vestland	14,8	14,5	14,3
Vaksdal	16,9	16,6	16,7
Voss	16	15,4	14,4
Kvam	14,6	13,9	13,6
Osterøy	13,5	13	13,2

Norsk pasientregister sin statistikk på landsbasis viser at dei fleste skader som vert av innrapporterte gjeld personar yngre enn 40 år. Den klart dominerande skadekategorien i alle aldrar er ulukkeskade. Skadar på grunn av vald og overfall skjer oftast for aldersgruppa 20-39. Andelen vilja eigenskade er også størst hjå dei unge vaksne mellom 20 og 39 år. Menn blir oftare skadd enn kvinner. Vanlegaste skadestad er «bustad/bustadområde», «veg, gate, fortau, gang og sykkelveg» og «sport- og idrettsområde». Dei yngste blir oftast skadd på skule, bustad- eller idrettsområde, medan dei eldre oftare blir skadd i bustad og på institusjon (Kjelde: Personskadedata 2014, Norsk pasientregister).

Arbeidsulukker

Statistikkane som Arbeidstilsynet har over arbeidsulukker er ikkje på kommunenivå. Heller ikkje SSB sine statistikkar over yrkesskader er inndelt etter kommunar, berre i bransjar og næringar på regionnivå. For landet totalt er det dei fire næringane bygg og anlegg, jordbruk, skogbruk, fiske, transport og lagring og industri som har flest arbeidsskadedødsfall. Berre Indre Austland har fleire arbeidsskadedødsfall enn region Vestlandet, og utanlandske arbeidarar utgjer ein relativt stor del.

Trafikkulukker

Tabell 27 Trafikkulukker i Vaksdal, utvikling over tid

	2015	2016	2017	2018	2019
Ulykker	6	4	3	3	5
Dødsulykker	1	1	0	1	1
Skadde i alt	5	3	7	2	4

For Hordaland totalt gjekk talet på trafikkulukker med personskade ned frå 631 i 2010 til 356 i 2019. I Vaksdal var talet på trafikkulukker 10 i 2010 og 5 i 2019.

Tabell 28 Oversikta under viser oversikt over ulykker i Vaksdal med ulik skadegrad, vegevesen.no

	Dødsulukke	Ulykke med hardt skadde	Ulykke med lettere skadde	Ulykke med ukjent alvorlighetsgrad	Samla tal ulykker
2019	0	2	3	0	5
2018	1	1	2	0	4
2017	0	2	3	0	5
2016	1	1	3	0	5
2015	1	0	5	0	6
2014	1	1	1	0	3
2013	0	1	4	0	5
2012	0	0	5	0	5
2011	2	0	4	0	6
2010	2	1	7	0	10
	8	9	37	0	54

TRAFIKKSIKKER KOMMUNE

Både E16 og fylkesvegane i kommunen har vore ulukkeutsette, og fokus på trafikktryggleik har vore ei prioritert oppgåve for kommunen. Vaksdal har inngått intensjonsavtale med Trygg Trafikk om å verta sertifisert som trafikksikker kommune. Det inneber innsats frå fleire sektorar. Vaksdal var ein av pilotkommunane i det nasjonale prosjektet med Trafikksikker kommune.

Trygg Trafikk skriv: «Kommunen er ein viktig aktør i arbeidet med å førebyggja trafikkulukker. Både som vegeigar, skule- og barnehageeigar, arbeidsgjevar og kjøpar av transporttenester har kommunen eit viktig ansvar. I tillegg har kommunen ei plikt til å arbeida tverretatleg og systematisk med trafikktryggleik».

Kommunen sitt utval for trafikktryggleik i samarbeid med naudetatane arrangera annakvart år arrangement for ungdom i Vaksdal.

6. Helserelatert åtfærd

Den største andelen av tidleg død og tapte leveår i den norske befolkninga skuldast hjarte-karsjukdomar, diabetes type 2, kroniske lungesjukdomar og kreft. Fysisk aktivitet, variert kosthald, ikkje-røyk og redusert alkoholbruk vil gje godt vern og redusera risikoen for utvikling av kroniske sjukdomar (Folkehelsemeldinga).

Aktivitet, rusmiddel og risikoåtfærd

TOBAKK

Statistikken frå FHI viser kor mange prosent kvinner som meldte at dei røykte ved første svangerskapskontroll. Talet på kvinner som røyker har gått nedover, òg i Vaksdal, men kommunen har framleis litt fleire røykarar enn gjennomsnittet i fylket. Røyking i svangerskapet kan seia noko om røyking hjå kvinner i fertil alder. Elles er det få statistikkar om røyking i befolkninga.

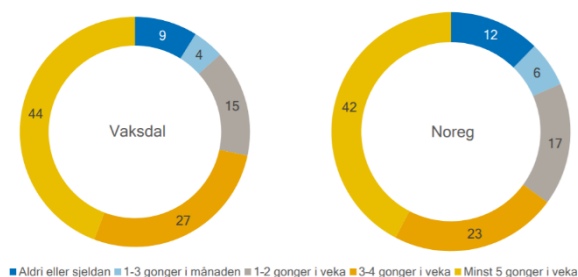
I Ungdata 2017 vart ungdomar i 8.-10. årstrinn i Vaksdal spurt om røykevanar. 4 prosent av dei som svara sa at dei røykte kvar veke eller oftare. På landsbasis er det 3 prosent av ungdomane som røyker. Del røykarar i befolkninga er på veg ned, men snus har teke over noko for røykinga. I Vaksdal er det 4 prosent av elevane som har kryssa av for at dei snusar dagleg i Ungdata 2017.

TRENING OG MAT BLANT UNGDOM

Ungdata 2017 viser at 71 prosent av elevane på ungdomstrinnet trenar meir enn 3 gonger i veka, medan snittet i landet er 65 prosent. Det er òg færre ungdommar som seier dei aldri eller sjeldan trenar, 9 prosent, i landet elles er det 12 prosent. Av dei som trenar minst ein gong i veka er det 93 prosent av jentene, medan det er 78 prosent av gutane.

Flest av dei yngste ungdommane seier det trenar i idrettslag, medan flest av dei eldste trenar på eiga hand eller i treningsstudio.

Kor ofte trenar du?
Prosentdel av ungdomsskuleelevar i Vaksdal og i Noreg

MAT OG AKTIVITET PÅ SKULEN

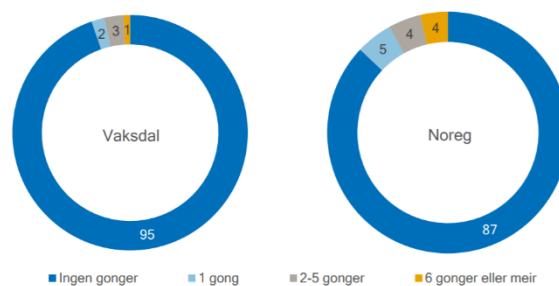
Skulane i Vaksdal tilbyr frukt og grønt via skulefrukt.no. Der vert føresette oppmoda til å melda seg på, men dei må sjølv stå for innbetaling og påmelding. Frukta kjem til skulen, som organiserer utdelinga.

Alle skulane i Vaksdal har ein time fysisk aktivitet i veka (5.-7. årstrinn) i tillegg til dei kroppsøvingstimate dei skal ha.

ALKOHOL OG RUSMIDDEL

95 prosent av ungdommane som svara på Ungdata 2017, sa dei aldri hadde drukke så mykje alkohol at dei hadde kjent seg tydeleg rusa det siste året. I landet elles var det 87 prosent som sa det same. Det er fleire jenter enn gutar i Vaksdal som sa dei hadde kjent seg rusa. Ungdata viser stor variasjon i kor gamle ungdommar er når dei byrjar å drikke alkohol. Det store fleirtalet har ikkje vore rusa i løpet av ungdomsskulen. På slutten av ungdomsskulen har omtrent ein av fire opplevd å ha vore rusa.

Har du drukke så mykje at du har kjent deg tydeleg rusa i løpet av det siste året?
Prosentdel av ungdomsskuleelevar i Vaksdal og i Noreg

På spørsmål om ungdommane har brukt hasj eller marihuana i løpet av det siste året svara 3 prosent at dei hadde prøv det ein eller fleire gonger. Dette er same tal som i landet elles i Ungdata 2017.

Det føreligg ikkje data på bruk av alkohol blant vaksne i Vaksdal, men undersøkingar på landsbasis viser at alkohol blant middelaldrende og eldre er aukande, samstundes som eldre utgjør ein stadig større del av befolkninga.

Ifølgje KoRus er alkohol utan samalikning det største problemet sett i høve rus og folkehelse. Alkohol medverkar til sjukdom, vald og ulukker, og alkoholforbruket er aukande (landsbasis).

«Alkoholbruken øker mest blant middelaldrende og eldre. Utfordringen er ikke først og fremst at de utvikler avhengighet, men får helseskader som følger av «vanlig» drikking, sier Fred Rune Rahm, lege og spesialrådgjevar KoRus Sør.»

Kjelde: www.oslo-universitetssykehus.no

RISIKOÅTFERD OG VALD

I Ungdata-undersøkinga for 2017 kjem det fram at 8 prosent har naska frå butikk. Det er omlag det same som på landsbasis, der andelen er 9 prosent.

5 prosent har spraya ulovleg på vegger, tog eller buss, 20 prosent har vore i slåsskamp (landet 21 prosent) og 11 prosent har vore utsett for trugsmål om vald som er det same som landet. Ungdata 2017 viser at ungdom i Vaksdal har omlag same risikoåtfærd som snittet i landet.

AKTIVITET, MOSJON OG TRENING

Det finst sju idrettslag i kommunen: lokalisert på Dale, i Vaksdal, Stanghelle, Bergsdalen, Eksingedalen og Stamnes. Desse arrangerer ei rekkje treningar, konkurransar/turneringar og turar for både born, ungdom og vaksne.

Det finst blant anna tilbod om småbarnstrim, idrettsskule, volleyball, zumba, tennis, badminton, trampet, landhockey, styrketrening, yoga og utlån av kajakk.

På Dale skule er det eit nytt og moderne symjebasseng i konkurransestorleik.

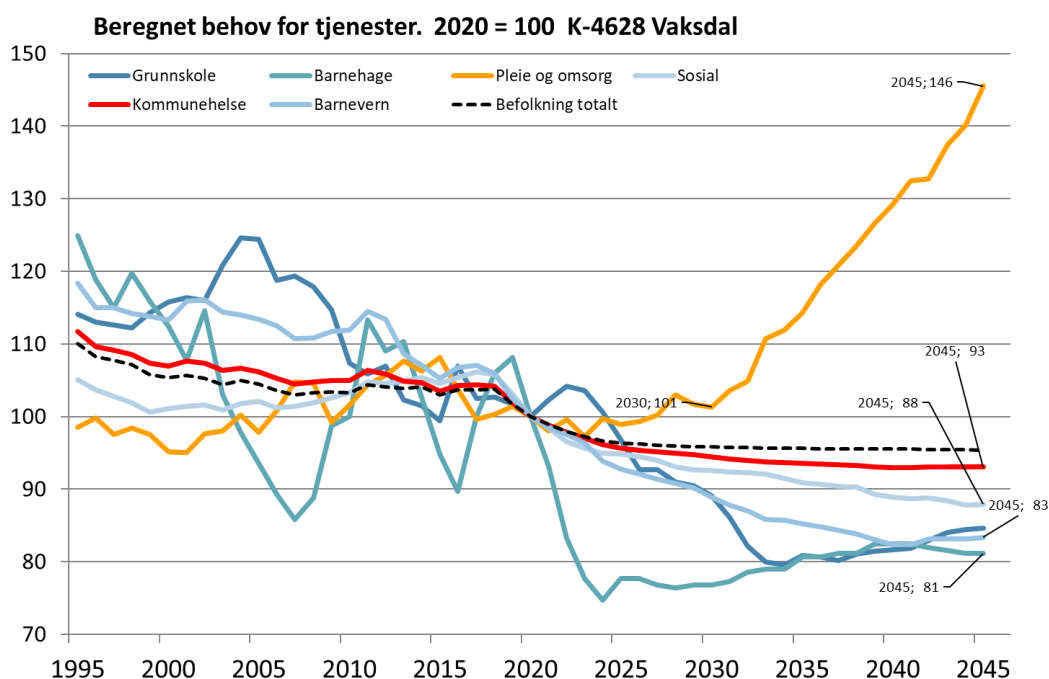
81 prosent av ungdommane meiner idrettsanlegga i kommunen er bra (Ungdata2017)

7. Helsetilstand

Fysisk aktivitet er ein viktig førebyggjande faktor når det gjeld tidleg død og ei rekkje lidingar som hjarte- og karsjukdomar, høgt blodtrykk, overvekt og fedme, diabetes type 2 og nokre kreftformer. (Folkehelsemeldinga)

Vaksdal kommune har mange eldre, mange sjukehusinnleggingar og mange med diagnoser som krev oppfølging frå kommunehelsetenesta.

Dei næraste åra vil tal eldre gå litt ned i kommunen for så å auka att og gå kraftig oppover fram mot 2045. Eldre er sprekare og friskare enn før, og dei er ressurssterke og kan bidra i samfunnet. Men samstundes veit ein at trong for helse- og omsorgstenester vil auka i takt med tal eldre i ein befolkning. Dette fordi mange sjukdomar og skader oppstår langt hyppigare i alderdomen enn tidlegare i livet, og fordi fleire vil trengja tenester i den siste livsfasa. (Sjå figur under utarbeida av Agenda Kaupang august 2020)

Nokre diagnoser som krev oppfølging

KOLS OG ASTMA

Tabell 29 KOLS og astma – legemiddelbrukarar, 45 – 74 år – pr. 1000 innbyggjar

	2012-2014	2013-2015	2014-2016	2015-2017	2016-2018	2017-2019
Landet	101,3	103,5	106,3	109,5	111,9	114
Vaksdal	116,6	120,3	124,3	127,4	129	125
Voss	88,2	90,4	94,5	99,2	103	103,3
Kvam	102,2	105,6	109,8	114,3	121,3	124,6
Osterøy	125,9	131,6	136,4	140,8	141	138,9

Vaksdal har høgare førekomst av KOLS og astma enn landet totalt med 125 pr. 1000 innbyggjar. Òg Osterøy og Kvam ligg høgt, medan Voss ligg lågare enn nabokommunane og landet. Andelen har vore aukande frå 2012 til 2019, både på landssnivå og i kommunane. «Når sigaretttrøyk, gassar eller svevestøv gjennom fleire år irriterer luftvegane og utløyser kronisk hoste og bronkitt, kan tilstanden utvikla seg til kronisk obstruktiv lungesjukdom (KOLS). Røyking forklarar to av tre tilfelle. Luftureining i arbeidsmiljøet eller utandørs kan også føra til KOLS» (Folkehelseinstituttet).

DIABETES 2

Tabell 30 Diabetes 2 – brukarar av medisin, 30 – 74 år – pr. 1000 innbyggjar

	2012-2014	2013-2015	2014-2016	2015-2017	2016-2018	2017-2019
Landet	34,5	35,4	36,6	38,1	39,5	40,8
Vaksdal	37,5	39,7	41,2	42,2	43,5	44,7
Voss	30,7	31,5	32,2	33,5	34,7	35,6
Kvam	23,7	24	24	24,9	26,2	28,5
Osterøy	29,6	29,8	31	33,2	35,2	37,3

Bruken av diabetesmedikament har vore aukande i Vaksdal frå 2012 til 2019, same tendens som resten av fylket og landet. Talet på brukarar av diabetesmedisin, både diabetes 1 og diabetes 2, er i Vaksdal er 33,8 per 1000 innbyggjarar. I fylket er andelen 30,8, og for heile landet ligg andelen på 31,9.

Kommunelegen presiserer at diabetes type 2 er ein underdiagnostisert sjukdom, der ein del går rundt og har diagnosen utan å få behandling. Difor er auka bruk av legemidlar til behandling av diabetes type 2 i Vaksdal ikkje nødvendigvis negativt. Det er like sannsynleg at fleire tilfelle har blitt oppdaga og diagnostisert. Desse får medikamentell behandling for å få ein velregulert diabetes. Legekontoret har hatt fokus på diabetes type 2 nokre år no, og screenar jamleg.

KREFT

Tabell 31 Årleg diagnostisert krefttilfeller pr. 100 000 innbyggjar

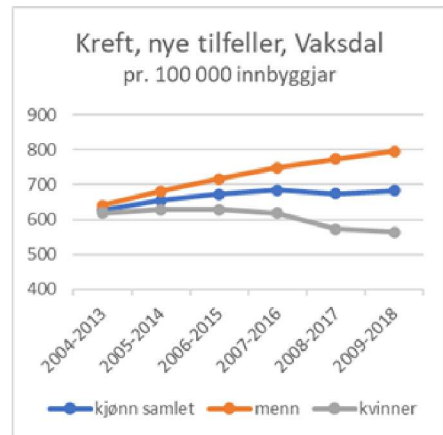
	2004-2013	2005-2014	2006-2015	2007-2016	2008-2017	2009-2018
Landet	580	588	597	606	613	620
Vestland	584	596	607	617	626	634
Vaksdal	628	655	673	684	675	683
Voss	536	549	564	588	610	620
Kvam	557	564	591	597	606	614
Osterøy	551	563	600	629	646	647

Talet på nye krefttilfelle er høgare i Vaksdal enn i Hordaland og landet sett under eitt.

Medan det på landsbasis årleg vert diagnostisert vel 600 nye tilfelle per 100.000, er det siste oppdaterte talet 634 i Vestland og 683 i Vaksdal. Vaksdal har over lengre tid lagt høgare enn både landet, fylket og nabokommunane i høve nye krefttilfeller.

I Vaksdal er det verdt å merka seg skilnader mellom kjønn på kreftstatistikken. Medan menn sin statistikk går oppover, så går kvinnene i Vaksdal sin nedover på tal nye krefttilfelle per 100.000.

Det er ikkje forska på kvifor Vaksdal kjem høgt på kreftstatistikken, men ifølgje kommuneoverlegen kan det skuldast tilfeldige variasjonar i ein liten populasjon. Det kan også tenkjast ein samanheng med faktorar som røyking, radon og industri (kjemisk/støvpåverknad frå mjøl og tøy/farge). Lågare sosioøkonomisk status kan innebera risikofylte levekår i form av arbeidsmiljø, kosthald, røyking og andre levevanar.

PSYKISK HELSE

Tabell 32 Pyskisk helse, primærhelsetenesta, brukarar pr. 1000 innbyggjar, 2016 - 2018

	Landet	Vestland	Vaksdal	Voss	Kvam	Osterøy
0 - 74 år						
Psykiske symptom og lidingar	154	142	137	111	138	119
Psykiske symptom	105	95	88	80	88	76
Angst og depresjon, symptom	60	54	45	50	49	46
Psykiske lidingar	74	68	70	45	71	59
15 - 24 år						
Psykiske symptom og lidingar	156	145	146	117	143	129
Psykiske symptom	96	87	84	80	82	69
Angst og depresjon, symptom	58	52	45	49	51	41
Psykiske lidingar	89	82	86	55	84	78

WHO definerer psykisk helse som ein tilstand av velvere der individet kan realisera sine mogelegheiter, kan handtera normale stressituasjonar i livet, kan arbeida på ein fruktbar og produktiv måte og er i stand til å bidra overfor andre og i samfunnet.

Folkehelsemeldinga (St.meld. 19) slår fast at psykiske helseproblem er mellom dei største folkehelseutfordringane i dag. Nesten ein firedel av den vaksne befolkninga har ei psykisk lidning. Fleire kvinner enn menn er råka av psykisk sjukdom, men kjønsskilnaden varierer mellom dei einskilte lidingane. Depresjon og angst er dei vanlegaste psykiske lidingane blant eldre.

I Vaksdal er talet på personar som oppsøker primærhelsetenesta for psykiske symptom og lidingar 137 per 1000. I Vestland er andelen 142 og i heile landet 154 per 1000. Andelen har auka dei siste åra, både i Vaksdal, Vestland og landet. Andelen er høgast i gruppa unge vaksne (15-24 år).

Kjelder

Hordaland fylkeskommune

<http://statistikk.igest.no/hf/>

Statistisk sentralbyrå (SSB inkl. KOSTRA)

<https://www.ssb.no/statistikbanken/>

Helsedirektoratet, NPR

<https://helsedirektoratet.no/norsk-pasientregister-npr>

Folkehelselova 2012

<https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2011-06-24-29>

Folkehelsemeldinga

«Mestring og muligheter (Meld. St. 19 2014-15)».

Folkehelseprofil Vaksdal

<http://khp.fhi.no/PDFVindu.aspx?Nr=1251&sp=1&PDFaar=2015>

Ungdata

www.ungdata.no

Elevundersøkelsen, nasjonale prøver, o.l

www.skoleporten.no

Statens vegvesen

www.vegvesen.no

Folkehelseinstituttet/Kommunehelsa statistikkbank

<http://www.fhi.no/helsestatistikk/statistikkbanker/kommunehelsa>

NAV Vaksdal, NAV Hordaland

<http://nav.no/hordaland>

Fakta om lokale tilhøve er også henta internt i Vaksdal kommune

“Morgendagens eldre i Vaksdal – En innbyggerundersøkelse blant 67-75 om forventninger til morgendagens helse- og omsorgstjenester, bolig og teknologi”

Utført i 2017 av Senter for Omsorgsforskning Vest i samarbeid med Vaksdal kommune.

Vedlegg 1

Fritid og aktivitet

LAG OG ORGANISASJONAR

Bygd	Lag og org
Bergsdalen	Jordbrukslag, Bergsdalen kvinne- og familelag
Dale	Dale forsamlingshus, Dale fotoklubb, Dale Jakt- og fiskarlag, Dale og Stanghelle indremisjon, Ving, Dale Pensjonistlag, Dale Røde Kors, Dale Røde Kors Hjelpekorps, Dale Røde Kors Omsorg, Dale Seniordans, Dale Ungdomsklubb, Forsamlingshusets venner, Fotalaje, Sandsliane Hundeklubb, Torsdagsklubben, Vaksdal Frivilligsentral, Vaksdal Historielag, Vaksdal Husflidlag, Vaksdal Revmatikarlag, Kunstlaget i Vaksdal, Vaksdal Turlag
Eidsland	Grendalag, Blanda Drops, Veteranbusklubben
Eksingedalen	Bygdaråd, Ekse Grendahus, Grendahuset Ljosheim
Stamnes	Stamnes Grendalag, Skutefolk, Stamnes Babysong, Vetarnklubben, Stamnes Bedehus, Veafjorden Grendalag, Vaksdal og Modalen Hundeklubb
Stanghelle	Stanghelle og Helle Vellag, Stanghelle Humørklubb, Stanghelle Ungdomsklubb, Vaksdal Båtforening
Vaksdal	Vaksdal Vel, Synkens Venner, Stavenes Vellag, Trollkjelen Fotoklubb, Vaksdal Hyttelag, Vaksdal Lag for funksjonshemma, Vaksdal Musikkklubb, Vaksdal Pensjonistlag, Vaksdal Røde Kors, Vaksdal Røde Kors Hjelpekorps, Vaksdal Røde Kors Omsorg, Vaksdal Ungdomsklubb, Sandvik Vellag

IDRETT

Lag	Faste aktivitetar
Bergsdalen idrettsutval	VM i langrenn, Bergsdalen opp
Dale idrettslag	Fotball senior herrer, damer, Breiddefotball, Handball, Turngruppe, Zumba, Spinning
Vaksdal idrettslag	Fotball, Trimgruppe, Turngruppe
Stanghelle idrettslag	Fotball, Turn/idrettsskule, Volleyball, Trampett, Badminton, Stanghelle aktivitetspark, Stanghelle kajakkanlegg
Eksingedalen IL	Fotball, Styrketrening, Volleyball, VM i langrenn
Stamnes IL	Yoga, Knøttetrim
Veafjorden atletklubb	Volleyball, styrkeløft